

ЧОМУ ЦЕ ТАК НАЗИВАЄТЬСЯ?

ХТО ТАКІ ЧАЙКИ?

*Чайки! Чайки! Ласкаві птиці
Давно небачених країв,
Несіть, жадані вістівниці,
Хоч подув запаху степів.
Хоч дрібку рідної землиці
З маленьких ніжок обтрусіть
Бодай на мить, ласкаві птиці,
Велику тугу заберіть.*

Яр Славутич

Коли у ранньому дитинстві ми вперше знайомимось з різними представниками тваринного світу, то на все життя запам'ятовуємо їхні назви. Але мало хто з нас у дорослому віці задається питанням – чому їх так називають? Адже походження назв багатьох тварин не можна пояснити просто їхнім виглядом... Якщо назви таких птахів, як широконоска, шилохвіст, горихвістка, костогриз, снігур чи інших мотивовані іншими словами, які й пояснюють їхнє походження (широкий ніс, шило й хвіст, горить хвіст тощо), і тому цілком очевидні, то назви інших – інколи зовсім незрозумілі. Ці назви виникли у глибоку давнину, і з часом деякі з них втратили зв'язки з іншими словами. Крім того, у процесі розвитку мови змінюється вимова та значення слів.

Отже, чайка – це іменник, жіночого роду, і відміни, який може означати істоту та неістоту. Існують кілька версій походження назви „чайка“. Відповідно тлумачного словника, це давнє звуконаслідувальне утворення „чай-ка“, що походить від голосу птаха, який саме так кричить. Звук

жалібний і голосний. Тому у літературних описах часто пишуть: „Жалібно заскиглила довгокрила чайка“ (Петро Панч); або порівнюють піклування птахів за своїми пташенятами з переживаннями людей: „Де-то наші діти ділись, Де вони гуляють? Чайка скиглить літаючи, Мов за дітьми плаче“ (Тарас Шевченко), „Ярославни-княгині чути голос. Як та чайка-жалібниця, Стогне вона вранці-рано...“ (Максим Рильський). У первісних віруваннях чайка вважалась перевтіленою жінкою-удовицею, яка після смерті чоловіка літає й кегикає над його могилою.

Інші пояснення цієї назви стосуються головним чином неживих об'єктів. Наприклад, за одним із припущень, назва козацького човна походить від птаха чайки і підкреслює його легкість, швидкість і маневреність. Або ж „чайка“ походить від татарського „каїк“, „чаїк“ – „круглий човен“. І, нарешті, третє пояснення: від староруської назви невеликого судна „шайки“, яке полюбили розбійники-ушкуйники.

В українській мові поняття „чайка“ в галузі біології донедавна мало два значення. Перше, яке у 60–80 роки ХХ століття використовували як синонімічне (додаткове) – це птах родини Сивкові (*Charadriidae*), латинська назва виду *Vanellus vanellus*. Назва „Vanellus“ з латинської мови означає „маленький вентилятор“. А саме слово „vanellus“ є зменшувальним від „vapnus“, що означає „віяло“. Таким чином, латинська

назва птаха є своєрідним посиланням на звук крил, які видають ці птахи у польоті.

І друге поняття, яке походить з російської мови – це птах родини Мартинів (*Laridae*), також з ряду Сивкоподібні (*Charadriiformes*), латинська назва роду *Larus*. Тому російськомовне „чайка“ в українській мові означає „мартин“. А наша українська чайка – це зовсім інший птах, якого росіяни називають „чібіс“.

Назву „чайка“ птахи отримали швидше за все завдяки своєму своєрідному голосу і швидкому, маневровому польоту у токовий період та під час виведення потомства. Саме такими – швидкими і маневровими – колись були козацькі кораблі чайки. Самі ж козаки жили найчастіше на суходолі у степах та в долинах річок, але часто ходили у морські походи. Можливо, тоді й виникла назва човна „чайка“, як символ туги за рідною домівкою, за своєю стороною. Ці птахи були поширені практично по всій території України і постійно супроводжували козаків у походах. Наша чайка – це птах, який своїм голосом нагадував їм про далеку домівку і рідних, а своєрідним чубом уподібнювався самим козакам. Як бачимо, чайка в українській мові – це птах, пов'язаний з водним (а найчастіше з морським) середовищем не так тісно, як чайка у російській.

СЛОВНИЧОК ЮНОГО ОРНІТОЛОГА

Чайка (*Vanellus vanellus*) – денний птах, який оселяється на узбережжях річок, озер, боліт та в сільськогосподарських угіддях (на полях, пасовищах тощо), належить до родини Сивкові, ряду Сивкоподібні. Довжина тіла птаха від 28 до 35 см, маса 180–260 г. Це гніздовий, перелітний птах, поширений у помірних районах Європи й Азії і який дуже рідко залітає до Північної Америки. В Україні поширений скрізь, крім гірських районів; зрідка зимує на півдні нашої країни. Самець у шлюбному вбранні має чорне оперення верху шиї, голови і горла, спина і крила з зеленим полиском. На голові довгий, до 10 см „чуб“. Щоки і ділянки за очима, низ тіла – білі. Підхвістя й надхвістя руді. Хвіст при основі білий, його закінчення має широку чорну смугу. Дзьоб чорний, ноги червонуваті. Самка, на відміну від самця, у шлюбному вбранні має коротший „чуб“ і білі плями на чорному горлі та шиї.

Мартин (*Larus*)

– водоплавний птах і найчисленніший рід птахів родини Мартинів, ряду Сивкоподібні, які мешкають як на морських просторах, так і поблизу внутрішніх водойм. Багато видів мартинів є синантропними – мешкають поблизу людини.

В Україні поширений 21 вид з цієї родини, сім з них – гніздяться. Найчисленнішими на гніздуванні на внутрішньоконтинентальних водоймах є мартин звичайний (*Larus ridibundus*) і мартин жовтоногий (*Larus cachinans*), а на морських просторах – мартин середземноморський (*Larus melanocephalus*) і мартин тонкодзьобий (*Larus genei*).

Мартин звичайний

(рос. чайка озёрная) – денний птах, який оселяється на узбережжях, островах і косах річок та озер. Довжина тіла 38–44 см, маса 260–350 г. Це гніздовий, перелітний і зимуючий у ряді країн Європи та Азії птах. Гніздиться по всій території України, крім гір; регулярно зимує поблизу морського узбережжя і на Дніпрі, зрідка на інших водоймах у різних куточках України. Часто цих птахів з білим оперенням тіла і крил та бурю головою можна спостерігати над сільськогосподарськими полями (там вони добувають личинок комах) або на узбережжях озер та річок. Ноги і дзьоб яскраво-червоні.

Мартин жовтоногий

(рос. чайка-хохотунья) – осілий, кочовий, перелітний птах, який гніздиться здебільшого колоніями майже по всій території України, крім гір та Північного Лівобережжя. Зимує вздовж морського узбережжя, на Дніпрі та на заході України, на водоймах решти країни трапляється взимку зрідка. Це великий птах, завдовжки 52–67 см масою 0,6–1,3 кг. У позагніздовий період птахи тримаються зграями, нерідко відвідують місця нагромадження побутових відходів. Від мартина звичайного відрізняється значно більшими розмірами і попелясто сірим оперенням верхньої частини крил з чорними закінченнями, а також масивнішим дзьобом жовтого кольору з червоною плямкою на кінчику. Як і мартин звичайного, мартин жовтоногого теж часто можна побачити над сільськогосподарськими полями.

Мартин середземноморський

(рос. чайка черноголовая) – рідкісний гніздовий, перелітний та іноді зимуючий птах Причорномор'я і Приазов'я. Навколоводний птах, дещо менших розмірів, ніж мартин звичайний (завдовжки 36–38 см масою 350 г). Надає перевагу морським островам, узбережжям та іншим прилеглим до моря водоймам. За зовнішнім виглядом нагадує мартина звичайного, але оперення на голові чорного кольору, а дзьоб – червоний з чорною поперечною смужкою на кінчику.

Мартин тонкодзьобий

(рос. морской голубок) – рідкісний гніздовий і перелітний птах Причорномор'я та Сиваша, іноді зимує на південному березі Криму. Птах розміром з мартин звичайного, завдовжки 42–44 см масою 300–400 г. У польоті нагадує мартин середземноморського, але має світлу голову. Дзьоб, ноги і навколоочне кільце яскраво-червоні. Надає перевагу морським островам, узбережжям та іншим прилеглим до моря водоймам. В окремі роки птахи цього виду можуть і не гніздитися в межах акваторії України.

